

*Rotterdam Institute of Private Law
Accepted Paper Series*

Moord en doodslag in het aansprakelijkheidsrecht

S.D Lindenberg^{}*

*Published in
Ars Aequi, 2008, p.598-599*

^{*} Prof.mr. S.D. Lindenberg is hoogleraar privaatrecht aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam

Hebben de nabestaanden van de door haar huisbaas Pascal vermoorde Nadia recht op vergoeding van de schade die zij daardoor lijden?¹ Moord en doodslag worden doorgaans geassocieerd met het strafrecht en dat is iets heel anders dan het civiele aansprakelijkheidsrecht. Het één (straffen) is gericht op leedtoevoeging aan de dader teneinde te vergelden en af te schrikken, het ander (schade vergoeden) is gericht op herstel van de benadeelde. Dat zijn verschillende doeleinden en voor de verwezenlijking daarvan gelden verschillende regels en bestaan processueel gescheiden circuits. Voor de doorsnee Nederlander is dat misschien niet evident, voor juristen wel.

Moord en doodslag worden doorgaans geassocieerd met het strafrecht en dat is iets heel anders dan het civiele aansprakelijkheidsrecht. Maar zijn de terreinen wel zo scherp te scheiden? Evident is dat strafrechtelijke delicten onrechtmatige daden zijn – handelen in strijd met de wet, en stellig ook met hetgeen in het maatschappelijk verkeer betaamt² – en dat zij kunnen leiden tot schade.³ Het slachtoffer van een strafrechtelijk delict kan zich met een eenvoudige schadevergoedingsvordering voegen in de strafprocedure (art. 51a en 361 Wetboek van Strafvordering), voor ingewikkelder kwesties moet hij het civiele proces kiezen.⁴ Aan de dader kan een schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd (art. 36f Wetboek van Strafrecht). De veroordeling in de strafrechtelijke procedure is van betekenis voor de bewijspositie in het civiele proces (art. 161 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering). En dan zijn er natuurlijk nog de effecten: ik maak mij sterk dat menige ‘dader’ die in rechte wordt veroordeeld tot betaling van een fikse schadevergoeding dat zal ervaren als een ‘straf’. Omgekeerd denk ik dat menig slachtoffer aan een dergelijke veroordeling – of die nu uiteindelijk leidt tot betaling of niet – genoegdoening ontleent. Het is dus de vraag of de systemen in de beleving van de betrokkenen wel zo scherp worden onderscheiden. Voor hen lijkt veeleer de Friese volkswijsheid te gelden: It is de boer al like folle, of de ko skyt of de bolle.⁵ Terug naar de nabestaanden van Nadia: hoe zit het met hun schadevergoedingsvordering? Volgens de maatstaven van het civiele aansprakelijkheidsrecht kunnen zij een beroep doen op artikel 6:108 Burgerlijk Wetboek (BW) voor de door hen als gevolg van het overlijden van Nadia geleden schade. In de praktijk is de aanspraak bij het overlijden van een kind beperkt tot de kosten van lijkbezorging, zo in die kosten niet al is voorzien, bijvoorbeeld door een uitvaartverzekering.⁶ In veel gevallen biedt artikel 6:108 BW dus eigenlijk niets. Nabestaanden kunnen niettemin meer schade lijden. Denk in de eerste plaats aan verdriet om het verlies van hun kind, maar dat komt in Nederland (nog) niet voor vergoeding in aanmerking.⁷ Naast kunnen – zeker bij moord en doodslag is dat niet denkbeeldig – ook een (eigen) trauma oplopen. Dan is er vaak schade in de vorm van kosten van behandeling door een psycholoog of psychiater en verlies aan arbeidsvermogen omdat men tijdelijk of blijvend niet meer kan werken. Kan die

¹ Zie De Volkskrant 9 april 2008.

² Vgl. art. 6:162 lid 2 BW.

³ Zie over historische wortels van aansprakelijkheid in het strafrecht R. Feenstra & L.C. Winkel, *Vergelding en vergoeding*, Deventer: Kluwer 2002.

⁴ Zie over de (somber stemmende) praktijk van de benadeelde partij in het strafproces recent S.G.C. van Wingerden, J.A. van Wilsem en M. Moerings, *De praktijk van schadevergoeding voor slachtoffers van misdrijven*, Den Haag: BJu 2007.

⁵ Het is de boer om het even, of de koe schijt of de stier.

⁶ Vgl. art. 6:108 lid 2 BW. Het kind zal doorgaans immers niet hebben voorzien in het levensonderhoud van anderen.

⁷ Op dit punt is al enige tijd een wetsvoorstel aanhangig. Zie laatstelijk Handelingen I 2005/6, nr. 38, p. 17981803 en p. 19521954.

schade ook worden verhaald op de dader? Dat hangt ervan af. Volgens rechtspraak van de Hoge Raad kan dat eigenlijk alleen als men rechtstreeks is geconfronteerd met de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid berust. Wanneer precies aan die eis is voldaan is onzeker. Niet nodig is dat men zelf ten tijde van het drama ter plaatse was, maar het enkel op de hoogte worden gebracht van het gevolg lijkt onvoldoende.⁸ Dat geldt althans als het gaat om schending van een verkeersof veiligheidsnorm, zo leert de Hoge Raad in het Taxibusarrest.⁹

Menige 'dader' die in rechte wordt veroordeeld tot betaling van een fikse schadevergoeding zal dat ervaren als een 'straf'. Omgekeerd denk ik dat menig slachtoffer aan een dergelijke veroordeling genoegdoening ontleent. Maar wat nu als het gaat om een zeer ernstig strafrechtelijk delict zoals moord? Heeft de dader dan niet ook op te komen voor de schade van de naasten? Als de dader met de moord het oogmerk had de naasten te kwetsen, dan staat buiten kijf dat hij ook onrechtmatig heeft gehandeld jegens die naasten en dat zij op die grond recht hebben op vergoeding van hun schade, en volgens artikel 6:106 lid 1 onder a BW ook van immateriële schade.¹⁰ Dat in deze gevallen artikel 6:108 BW – dat bij overlijden de schadevergoeding immers exclusief regelt – een dergelijke vordering toelaat is begrijpelijk, omdat de dood dan slechts het middel is om een ander te raken.¹¹ Maar wat als niet komt vast te staan dat de dader het oogmerk had de naasten te kwetsen, terwijl hij niettemin een zeer ernstige normschending op zijn geweten heeft? Sommige rechtbanken volgen dan de gedachte dat aan de confrontatieeis uit het Taxibusarrest minder streng de hand hoeft te worden gehouden.¹² Zo oordeelde de Arnhemse rechtbank enkele malen – ook in de zaak van de nabestaanden van Nadia¹³ – dat nabestaanden recht hadden op schadevergoeding, ook al waren zij zelf niet daadwerkelijk bij de schokkende gebeurtenis aanwezig.¹⁴ De ernst van de normschending zal voor de nabestaanden mede het traumatische karakter van de gebeurtenis bepalen. Is het dan niet rechtvaardig dat element ook mee te wegen bij de keuze voor het beschermingsbereik van de norm? Past die redenering wel in het civiele aansprakelijkheidsrecht? Ik denk dat we hier niet te bang moeten zijn voor normatieve oordelen. Door de civielrechtelijke techniek met betrekking tot 'shockschade' komt de nadruk te liggen op de verhouding van de benadeelde tot de schokkende gebeurtenis, maar laten we niet vergeten dat ook in het aansprakelijkheidsrecht de grond voor de sanctie nu juist in de kern ligt in de daad van de aansprakelijke. Gaat het daarbij om een zeer ernstige normschending, dan mag dat juist gevolgen hebben voor de omvang van de aansprakelijkheid. Er is ook nog een – anderszins menselijk – argument: de ernst van de normschending zal voor de nabestaanden mede het traumatische karakter van de gebeurtenis bepalen. Is het

⁸ Zie voor een overzicht van rechtspraak H.Th. Vos en E. Dans, 'Vergoeding van schade na het Kinder-taxi-arrest', TVP 2006, p. 111116.

⁹ HR 22 februari 2002, NJ 2002, 240 m.nt. J.B.M. Vranken. AA20080000 opinie Ars Aequi september 2008 arsaequi.nl/maandblad

¹⁰ Zie HR 26 oktober 2001, NJ 2001, 216 m.nt. J.B.M. Vranken (vader vermoordt, teneinde zijn (bijna) exvrouw te kwetsen hun beider kind).

¹¹ Zie S.D. Lindenbergh, Smartengeld (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 1998, p. 99.

¹² Zie voor een suggestie in deze richting S.D. Lindenbergh, 'Psychische schade door schrik', Trema 2002, p. 338.

¹³ Rb. Arnhem 21 mei 2008, LJN: BD2057.

¹⁴ Rb. Arnhem 29 maart 2006, LJN: AW2774 en Rb. Arnhem 16 april 2008, LJN: BC9632. Ook in deze zin Rb. 'sHertogenbosch 5 februari 2003, LJN: AF3886, Rb. Utrecht 20 januari 2008, JA 2008, 47. Zie evenwel expliciet anders Hof 'sHertogenbosch 5 februari 2008, JA 2008, 44 (R. Rijnhout), maar daar ging het om een achtervolging in het verkeer en was er 'slechts' voorwaardelijk opzet m.b.t. de dood in het spel.

dan niet rechtvaardig dat element ook mee te wegen bij de keuze voor het beschermingsbereik van de norm? Dat dan tevens een moreel oordeel wordt gegeven over het gedrag van de dader, dat vind ik als civilist geen bezwaar.

Hoewel strafrecht en burgerlijk recht in theorie onderscheiden werelden zijn, zijn zij in de praktijk allermint van elkaar te scheiden. Maar ook als de hobbel van de onrechtmatige daad jegens de nabestaanden van Nadia is genomen, is het pleit nog niet beslecht. Voor een succesvolle vordering tot schadevergoeding moet dan nog de schade en het causaal verband tussen de daad en de schade komen vast te staan. Voor het smartengeld is in dergelijke gevallen vereist dat bij de nabestaande sprake is van een psychische beschadiging, waartoe nodig is dat naar objectieve maatstaven het bestaan van geestelijk letsel is vastgesteld, aldus de Hoge Raad.¹⁵ Voor eventuele vermogensschade (bijvoorbeeld verlies aan arbeidsvermogen) van de nabestaanden zullen ook de nodige gegevens op tafel moeten komen.¹⁶ Met de eerste stap is de zaak dus nog niet gewonnen.

Zo leiden moord en doodslag ook in het civiele aansprakelijkheidsrecht tot lastige puzzels. En hoewel strafrecht en burgerlijk recht in theorie onderscheiden werelden zijn, zijn zij in de praktijk allermint van elkaar te scheiden.

¹⁵ Vgl. HR 15 mei 1998, NJ 1998, 624 (Vehof/ Helvetia) en HR 14 januari 2000, NJ 2000, 437 (Van Sas/Interpolis).

¹⁶ Vgl. HR 15 mei 1998, NJ 1998, 624 (Vehof/ Helvetia) en HR 14 januari 2000, NJ 2000, 437 (Van Sas/Interpolis).